

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه زبان‌شناسی همگانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان‌شناسی همگانی

رابطه آزار زبانی و عوامل اجتماعی:

بررسی خیابان‌گفت‌ها در جامعه فارسی زبان تهرانی

استاد راهنما:

دکتر یحیی مدرّسی تهرانی

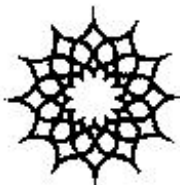
استاد مشاور:

دکتر آزیتا افراشی

پژوهشگر:

فاطمه اترافی

بهمن ماه ۱۳۹۱

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیریت تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

هیأت داوران در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۱۱/۲۸

پایان نامه تحصیلی خانم فاطمه اترافی دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد

رشته زبان شناسی همگانی

تحت عنوان:

رابطه آزار زبانی و عوامل اجتماعی

بررسی خیابان گفت ها در جامعه فارسی زبان تهرانی

را بررسی کردند و پایان نامه با درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

۱. استاد راهنمای پایان نامه، آقای دکتر یحیی مدرسی تهرانی با مرتبه علمی استاده امضا

۲. استاد مشاور پایان نامه، خانم دکتر آزیتا افراشی با مرتبه علمی استادیار امضا

۳. استاد داور مدعو، خانم دکتر آنوسا رستم بیک با مرتبه علمی استادیار امضا

امضای رئیس پژوهشگاه

امضای مدیر گروه

امضای نماینده مدیریت تحصیلات تکمیلی

سپاسگزارم

تحصیل در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی تجربه گرانبهایی برای حضور در محیط علمی و مقدمه‌ای نیک برای گام گذاشتن در وادی بود که هرگز تصور آن را هم به ذهن راه نمی‌دادم. امیدوارم با قدرشناسی از آنچه برایم امکان پذیر شد، بتوانم سپاسگزار زحمات استادان ارجمند حاضر در این مجموعه باشم. به علاوه با توجه به این که انجام این پژوهش اجتماعی بدون داده‌هایی از یک جامعه نمونه امکان پذیر نبود، از دوستان و دیگر افرادی که با اعتماد به پرسشگر، صادقانه به پرسش‌ها پاسخ دادند و بنیان شکل‌گیری این تحقیق را نهادند، متشکرم.

به ثمر رسیدن این کار تحقیقی را بی‌تردید وامدار زحمات استادانم هستم. در طول انجام این کار، از راهنمایی‌های ارزشمند و تذکرات راهگشای استاد فرزانه‌ای بهره‌مند شدم که بی‌دقت نظر و نکته‌سنجی مثال‌زدنی ایشان، این کار پژوهشی به انجام نمی‌رسید و آنچه در این صفحات گرد آمده است، حاصل راهنمایی‌ها، شکیبایی‌ها و بزرگواری‌های ایشان است در برابر خام‌دستی‌هایم. از استاد گرانقدرم، آقای دکتر یحیی مدرّسی تهرانی بابت وقت گرانبهایی که در اختیارم گذاردند و مرا در تمام مراحل انجام این کار همراهی کردند، قدردانی می‌کنم.

خانم دکتر آریتا افراشی با پذیرفتن زحمت مشاوره این پایان‌نامه مرا در برداشتن گامی بزرگ در جهت دقیق‌تر شدن کار یاری رساندند. از ایشان بابت دقت و علاقه‌مندی که در مطالعه این تحقیق به کار بستند و نکات هوشمندانه‌ای که متذکر شدند، بسیار سپاسگزارم.

همچنین بر خود لازم می‌دانم تا از آقای دکتر انوشیروان کاظم‌نژاد که همدلانه وقت خود را در اختیارم گذاردند تا به پرسش‌هایم درباره چگونگی کار با نرم افزار آماری اس.پی.اس.اس. پاسخ گویند، صمیمانه سپاسگزاری کنم.

تقديم به پدرم و مادرم

چکیده:

خیابان‌گفت یا متلک، یکی از رفتارهای زبانی در مکان‌های عمومی و در میان مردان و زنان غریبه است که به دلیل ورود به حریم شخصی مخاطبان و تهدید وجهه آنها مغایر با اصول جهانی ادب است و در شمار آزارهای زبانی قرار می‌گیرد. پژوهش حاضر با بررسی خیابان‌گفت‌ها در جامعه فارسی زبان تهرانی، در پی آن است تا میزان آزاردهندگی این رفتار زبانی- اجتماعی و همچنین رابطه میان متغیرهای اجتماعی سن، جنسیت، تحصیلات، شغل و منطقه سکونت را با رخداد این رفتار بسنجد. برای انجام این پژوهش، از دو روش پیمایشی و مشاهده مستقیم بهره گرفته شده است. جامعه نمونه مورد بررسی، شامل ۱۲۸ نفر است که در دو گروه جنسیتی (زن و مرد)، دو گروه سنی (۳۰ ساله و کمتر و ۳۱ سال به بالا)، دو گروه تحصیلی (دیپلم و کمتر و دارای تحصیلات دانشگاهی)، دو گروه شغلی (فرهنگی و غیرفرهنگی) و دو گروه از لحاظ منطقه سکونت (ساکنان مناطق یک تا شش در شمال و ساکنان منطقه شهری در جنوب تهران)، به عنوان نمایندگان احتمالی دو طبقه اجتماعی بالا و پایین، مورد بررسی قرار گرفته‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده، ۵۱/۵۶ درصد از آزمودنی‌ها رفتار زبانی خیابان‌گفت را به میزان «زیاد» یا «خیلی زیاد» آزار زبانی تلقی می‌کنند. همچنین، داده‌های به دست آمده نشان می‌دهد که میان رخداد خیابان‌گفت و جنسیت گوینده و مخاطب ارتباط مستقیمی وجود دارد و در حالی که میان کاربرد خیابان‌گفت و سن، تحصیلات و شغل گوینده رابطه معنی‌داری مشاهده می‌شود، وجود رابطه معنی‌دار میان رخداد خیابان‌گفت و سن، تحصیلات و شغل مخاطب رد می‌شود. بر اساس این تحقیق، رابطه معنی‌داری میان کاربرد خیابان‌گفت و منطقه سکونت گویندگان و مخاطبان دیده نمی‌شود.

کلیدواژه‌ها: زبان‌شناسی اجتماعی- آزار زبانی- خیابان‌گفت- سن- جنسیت- تحصیلات- شغل- منطقه سکونت

فهرست مطالب

صفحه

فصل نخست: کلیات

۲	۱-۱ درآمد
۵	۲-۱ هدف‌های پژوهش
۵	۳-۱ پرسش‌های پژوهش
۶	۴-۱ فرضیه‌های پژوهش
۷	۵-۱ روش پژوهش
۷	۱-۵-۱ گردآوری داده‌ها
۷	۱-۵-۱-۱ روش پیمایشی
۸	۲-۵-۱-۱ مشاهده
۹	۲-۵-۱-۱ جامعه نمونه
۱۰	۳-۵-۱ آزمون‌های آماری
۱۰	۶-۱ موانع پژوهش
۱۱	۷-۱ مفاهیم بنیادی

فصل دوم: چارچوب نظری

۱۴	۱-۲ درآمد
۱۵	۲-۲ زبان و ادب
۱۷	۱-۲-۲ نظریه‌هایی درباره ادب
۲۰	۲-۲-۲ نظریه جهانی ادب

۲۴	۳-۲ بی ادبی
۲۸	۱-۳-۲ تهدید وجهه
۲۹	۲-۳-۲ آزار زبانی
۳۰	۳-۳-۲ بی ادبی در تقابل با ادب
۳۱	۴-۳-۲ عوامل مؤثر بر بی ادبی
۳۶	۴-۲ خیابان گفت
۳۹	۱-۴-۲ عوامل مؤثر
۳۹	۱-۴-۲ مکان های عمومی
۴۱	۲-۴-۲ غریبگی
۴۴	۳-۴-۲ قدرت
۴۵	۴-۴-۲ جنسیت
۴۸	۲-۴-۲ نیت
۵۰	۳-۴-۲ اثر و واکنش
۵۴	۴-۴-۲ ساختار و محتوا
۵۵	۵-۴-۲ ارتباط غیرکلامی
۶۱	۵-۲ پیشینه
۶۳	۱-۵-۲ پژوهش های ایرانی
۶۴	۲-۵-۲ پژوهش های خارج از ایران

فصل سوم: توصیف و تحلیل داده ها

۷۳	۱-۳ درآمد
----	-----------

۷۴	۲-۳ توصیف داده‌ها
۷۴	۱-۲-۳ ساخت زبانی خیابان‌گفت‌ها
۷۵	۱-۱-۲-۳ ساخت صرفی و نحوی
۷۹	۲-۱-۲-۳ جنبه‌های معنی‌شناختی
۸۰	۱-۲-۱-۲-۳ خوشایندی و ناخوشایندی
۸۲	۲-۲-۱-۲-۳ معنای حقیقی یا استعاری
۸۴	۳-۱-۲-۳ جنبه‌های کاربردشناختی
۸۴	۱-۳-۱-۲-۳ خطاب مستقیم و غیرمستقیم
۸۶	۲-۳-۱-۲-۳ ضمائر مؤدبانه یا غیرمؤدبانه
۸۷	۲-۲-۳ داده‌های میدانی
۸۷	۱-۲-۲-۳ داده‌های پیمایشی
۸۸	۱-۱-۲-۲-۳ آزار زبانی
۹۳	۲-۱-۲-۲-۳ سن
۱۰۶	۳-۱-۲-۲-۳ جنسیت
۱۱۷	۴-۱-۲-۲-۳ تحصیلات
۱۲۵	۵-۱-۲-۲-۳ شغل
۱۳۳	۶-۱-۲-۲-۳ منطقه سکونت
۱۳۹	۲-۲-۲-۳ مشاهدات مستقیم
۱۴۰	۱-۲-۲-۲-۳ آزار زبانی
۱۴۲	۲-۲-۲-۲-۳ سن
۱۴۴	۳-۲-۲-۲-۳ جنسیت
۱۴۶	۳-۳ تحلیل داده‌ها

۱۴۷	۱-۳-۳ آزمون فرضیه‌ها
۱۴۷	۱-۱-۳-۳ فرضیه نخست
۱۴۹	۲-۱-۳-۳ فرضیه دوم
۱۵۲	۳-۱-۳-۳ فرضیه سوم
۱۵۳	۴-۱-۳-۳ فرضیه چهارم
۱۵۴	۵-۱-۳-۳ فرضیه پنجم
۱۵۶	۶-۱-۳-۳ فرضیه ششم
۱۵۷	۲-۳-۳ خلاصه

فصل چهارم: نتیجه‌گیری

۱۶۰	۱-۴ درآمد
۱۶۰	۲-۴ یافته‌های پژوهش
۱۶۸	۳-۴ پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

کتابنامه

۱۷۱	کتابنامه فارسی
۱۷۳	کتابنامه انگلیسی

پیوست‌ها

۱۸۲	پیوست ۱: پرسشنامه
-----	-------------------

واژه‌نامه‌ها

واژه‌نامه فارسی به انگلیسی

۲۰۳

واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

۲۰۶

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱: فراوانی و درصد آزمودنی‌ها با توجه به متغیرهای سن، جنسیت، تحصیلات، شغل و محل سکونت ۱۰
- جدول ۱-۳: توزیع خیابان‌گفت‌های گردآمده به تفکیک منبع ۷۵
- جدول ۲-۳: ساخت واحدهای زبانی خیابان‌گفت‌ها ۷۸
- جدول ۳-۳: درصد و فراوانی خیابان‌گفت‌های گردآمده برحسب خوشایندی و ناخوشایندی محتوایی ۸۱
- جدول ۴-۳: تفکیک معنایی خیابان‌گفت‌ها ۸۴
- جدول ۵-۳: درصد و فراوانی نوع خطاب‌ها در کاربرد خیابان‌گفت‌ها ۸۶
- جدول ۶-۳: احساس مخاطبان نسبت به شنیدن خیابان‌گفت‌ها ۸۸
- جدول ۷-۳: توزیع خیابان‌گفت‌ها بر حسب خوشایندی از نظر آزمودنی‌ها ۹۰
- جدول ۸-۳: میزان موافقت آزمودنی‌ها با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند ۹۱
- جدول ۹-۳: میزان انگیزه‌های افراد در کاربرد خیابان‌گفت‌ها ۹۲
- جدول ۱۰-۳: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها ۹۳
- جدول ۱۱-۳: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک سن ۹۴
- جدول ۱۲-۳: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن ۹۵
- جدول ۱۳-۳: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها با توجه به متغیر سن ۹۶
- جدول ۱۴-۳: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها از سوی گروه‌های سنی مختلف ۹۸
- جدول ۱۵-۳: میزان دریافت خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن مخاطب ۹۹
- جدول ۱۶-۳: احساس مخاطبان خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن ۱۰۰
- جدول ۱۷-۳: توزیع خیابان‌گفت‌ها بر حسب خوشایندی با توجه به متغیر سن ۱۰۱
- جدول ۱۸-۳: میزان موافقت افراد با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های اصطلاحاً «خوشایند» بر حسب سن ۱۰۲

- جدول ۳-۱۹: میزان آزاردهندگی شنیدن خیابان‌گفت‌ها از گروه‌های سنی مختلف ۱۰۳
- جدول ۳-۲۰: میزان پاسخ‌گویی به خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن مخاطب ۱۰۴
- جدول ۳-۲۱: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن پاسخ‌دهندگان ۱۰۶
- جدول ۳-۲۲: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک جنسیت ۱۰۷
- جدول ۳-۲۳: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت گوینده ۱۰۸
- جدول ۳-۲۴: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت ۱۰۹
- جدول ۳-۲۵: میزان دریافت خیابان‌گفت‌ها در هنگام رانندگی بر حسب جنسیت مخاطب ۱۱۰
- جدول ۳-۲۶: مقایسه میزان مخاطب قرار گرفتن بر حسب جنسیت ۱۱۲
- جدول ۳-۲۷: احساس مخاطبان خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت مخاطب ۱۱۳
- جدول ۳-۲۸: میزان خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان ۱۱۴
- جدول ۳-۲۹: میزان موافقت افراد با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های اصطلاحاً «خوشایند» بر حسب جنسیت ۱۱۵
- جدول ۳-۳۰: میزان پاسخ‌گویی به خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان ۱۱۶
- جدول ۳-۳۱: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان ۱۱۷
- جدول ۳-۳۲: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک سطح تحصیلات ۱۱۸
- جدول ۳-۳۳: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات گوینده ۱۱۹
- جدول ۳-۳۴: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۰
- جدول ۳-۳۵: احساس مخاطبان بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۱
- جدول ۳-۳۶: خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان ۱۲۲
- جدول ۳-۳۷: میزان موافقت با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۳
- جدول ۳-۳۸: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها در هنگام رانندگی بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۴
- جدول ۳-۳۹: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات پاسخ‌گویان ۱۲۵

- جدول ۳-۴۰: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک شغل ۱۲۶
- جدول ۳-۴۱: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل ۱۲۷
- جدول ۳-۴۲: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل مخاطب ۱۲۸
- جدول ۳-۴۳: احساس مخاطبان از شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل ۱۲۹
- جدول ۳-۴۴: میزان خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل پاسخ‌گویان ۱۳۰
- جدول ۳-۴۵: میزان موافقت پاسخ‌گویان با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند به تفکیک شغل ۱۳۱
- جدول ۳-۴۶: نگرش پاسخ‌گویان نسبت به میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل ۱۳۲
- جدول ۳-۴۷: پراکندگی آزمودنی‌ها به تفکیک منطقه سکونت ۱۳۳
- جدول ۳-۴۸: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها به تفکیک منطقه سکونت ۱۳۴
- جدول ۳-۴۹: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۵
- جدول ۳-۵۰: احساس مخاطبان از شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۶
- جدول ۳-۵۱: میزان خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۷
- جدول ۳-۵۲: میزان موافقت با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند به تفکیک منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۸
- جدول ۳-۵۳: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها به تفکیک منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۹
- جدول ۳-۵۴: توزیع سنی گویندگان خیابان‌گفت‌ها در مشاهدات مستقیم ۱۴۲
- جدول ۳-۵۵: گروه سنی مخاطبان خیابان‌گفت‌ها بر اساس مشاهدات مستقیم ۱۴۳
- جدول ۳-۵۶: نسبت گوینده به مخاطب خیابان‌گفت به تفکیک جنسیت بر اساس مشاهدات مستقیم ۱۴۴
- جدول ۳-۵۷: نتایج آزمون خی دو برای معنی‌داری رابطه جنسیت گوینده و خیابان‌گفت ۱۴۹
- جدول ۳-۵۸: نتایج آزمون خی دو برای معنی‌داری رابطه خیابان‌گفت‌ها و جنسیت مخاطب ۱۵۰
- جدول ۳-۵۹: نتایج آزمون خی دو برای معنی‌داری رابطه خیابان‌گفت‌ها در هنگام رانندگی و جنسیت مخاطب ۱۵۱
- جدول ۳-۶۰: نتایج آزمون خی دو در معنی‌داری رابطه خیابان‌گفت‌ها و سن ۱۵۲

- ۱۵۳ جدول ۳-۶۱: نتایج آزمون خی دو برای معنی داری ارتباط میزان شنیدن خیابان گفت ها با سن مخاطب
- ۱۵۳ جدول ۳-۶۲: نتایج آزمون خی دو برای معنی داری رابطه خیابان گفت ها و تحصیلات گوینده
- ۱۵۴ جدول ۳-۶۳: نتایج آزمون خی دو برای معنی داری رابطه خیابان گفت ها با تحصیلات مخاطب
- ۱۵۵ جدول ۳-۶۴: نتایج آزمون خی دو برای معنی داری رابطه خیابان گفت ها با شغل گوینده
- ۱۵۵ جدول ۳-۶۵: نتایج آزمون خی دو برای معنی داری رابطه خیابان گفت ها با شغل مخاطب
- ۱۵۶ جدول ۳-۶۶: نتایج آزمون خی دو برای معنی داری رابطه خیابان گفت ها با منطقه سکونت گوینده
- ۱۵۷ جدول ۳-۶۷: نتایج آزمون خی دو برای معنی داری رابطه خیابان گفت ها با منطقه سکونت مخاطب

فهرست نمودارها

- نمودار ۳-۱: درصد و فراوانی خیابان‌گفت‌های گرد آمده برحسب خوشایندی و ناخوشایندی محتوایی ۸۱
- نمودار ۳-۲: تفکیک معنایی خیابان‌گفت‌ها ۸۴
- نمودار ۳-۳: احساس مخاطبان نسبت به شنیدن خیابان‌گفت‌ها ۸۹
- نمودار ۳-۴: توزیع خیابان‌گفت‌ها بر حسب خوشایندی ۹۰
- نمودار ۳-۵: میزان موافقت آزمودنی‌ها با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند ۹۱
- نمودار ۳-۶: میزان انگیزه‌های افراد در کاربرد خیابان‌گفت‌ها ۹۲
- نمودار ۳-۷: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها ۹۳
- نمودار ۳-۸: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک سن ۹۴
- نمودار ۳-۹: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن ۹۵
- نمودار ۳-۱۰: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها با توجه به متغیر سن ۹۶
- نمودار ۳-۱۱: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها از سوی گروه‌های سنی مختلف ۹۸
- نمودار ۳-۱۲: میزان دریافت خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن مخاطب ۹۹
- نمودار ۳-۱۳: احساس مخاطبان خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن ۱۰۰
- نمودار ۳-۱۴: توزیع خیابان‌گفت‌ها بر حسب خوشایندی با توجه به متغیر سن ۱۰۱
- نمودار ۳-۱۵: میزان موافقت افراد با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های اصطلاحاً «خوشایند» بر حسب سن ۱۰۲
- نمودار ۳-۱۶: میزان آزاردهندگی شنیدن خیابان‌گفت‌ها از گروه‌های سنی مختلف ۱۰۳
- نمودار ۳-۱۷: میزان پاسخ‌گویی به خیابان‌گفت‌ها بر حسب سن مخاطب ۱۰۴
- نمودار ۳-۱۸: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها برحسب سن پاسخ‌دهندگان ۱۰۶
- نمودار ۳-۱۹: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک جنسیت ۱۰۷
- نمودار ۳-۲۰: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت گوینده ۱۰۸

- نمودار ۳-۲۱: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت ۱۰۹
- نمودار ۳-۲۲: میزان دریافت خیابان‌گفت‌ها در هنگام رانندگی بر حسب جنسیت مخاطب ۱۱۱
- نمودار ۳-۲۳: مقایسه میزان مخاطب قرار گرفتن بر حسب جنسیت ۱۱۲
- نمودار ۳-۲۴: احساس مخاطبان خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت مخاطب ۱۱۳
- نمودار ۳-۲۵: میزان خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان ۱۱۴
- نمودار ۳-۲۶: میزان موافقت افراد با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های اصطلاحاً «خوشایند» بر حسب جنسیت ۱۱۵
- نمودار ۳-۲۷: میزان پاسخ‌گویی به خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان ۱۱۶
- نمودار ۳-۲۸: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها بر حسب جنسیت پاسخ‌گویان ۱۱۷
- نمودار ۳-۲۹: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک سطح تحصیلات ۱۱۸
- نمودار ۳-۳۰: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات گوینده ۱۱۹
- نمودار ۳-۳۱: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۰
- نمودار ۳-۳۲: احساس مخاطبان بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۱
- نمودار ۳-۳۳: خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان ۱۲۲
- نمودار ۳-۳۴: میزان موافقت با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۳
- نمودار ۳-۳۵: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها در هنگام رانندگی بر حسب سطح تحصیلات ۱۲۴
- نمودار ۳-۳۶: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها بر حسب سطح تحصیلات پاسخ‌گویان ۱۲۵
- نمودار ۳-۳۷: توزیع آزمودنی‌ها به تفکیک شغل ۱۲۶
- نمودار ۳-۳۸: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل ۱۲۷
- نمودار ۳-۳۹: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل مخاطب ۱۲۸
- نمودار ۳-۴۰: احساس مخاطبان از شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل ۱۲۹
- نمودار ۳-۴۱: میزان خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل پاسخ‌گویان ۱۳۰

- نمودار ۳-۴۲: میزان موافقت پاسخ‌گویان با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند به تفکیک شغل ۱۳۱
- نمودار ۳-۴۳: نگرش پاسخ‌گویان نسبت به میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها بر حسب شغل ۱۳۲
- نمودار ۳-۴۴: پراکندگی آزمودنی‌ها به تفکیک منطقه سکونت ۱۳۳
- نمودار ۳-۴۵: میزان کاربرد خیابان‌گفت‌ها به تفکیک منطقه سکونت ۱۳۴
- نمودار ۳-۴۶: میزان شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۵
- نمودار ۳-۴۷: احساس مخاطبان از شنیدن خیابان‌گفت‌ها بر حسب منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۶
- نمودار ۳-۴۸: میزان خوشایندی خیابان‌گفت‌ها بر حسب منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۷
- نمودار ۳-۴۹: میزان موافقت با گفتن یا شنیدن خیابان‌گفت‌های خوشایند به تفکیک منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۸
- نمودار ۳-۵۰: میزان آزاردهندگی خیابان‌گفت‌ها به تفکیک منطقه سکونت پاسخ‌گویان ۱۳۹

فصل نخست

کلیات

۱-۱ درآمد

زبان به عنوان یک پدیده اجتماعی جایگاه ویژه‌ای در روابط اجتماعی و در نتیجه، در مطالعات جامعه‌شناسان زبان دارد. از آنجا که مسائل اجتماعی تأثیر مستقیمی بر شیوه سخن گفتن و همچنین دریافت افراد دارند، بررسی متغیرهای اجتماعی مؤثر بر زبان اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. یکی از نمودهای عمدتاً منفی زبانی در رفتار مردان و زنان، آزار زبانی^۱ است که تعامل افراد یا اعضای یک جامعه زبانی را پیچیده و ناخوشایند می‌کند.

مزاحمت خیابانی از هر نوع زبانی و غیرزبانی (از نگاهی آزاردهنده گرفته تا سوت زدن، متلک گفتن، تعقیب کردن و گاه تجاوز جنسی و حتی قتل) مسئله‌ای است که کم و بیش در همه جوامع به چشم می‌خورد. اما آنچه بر شیوه، بسامد و میزان آزاردهندگی آن اثر می‌گذارد، چیزی است که باید در بافت مشخص هر جامعه به طور جداگانه بررسی شود. خیابان‌گفت یا متلک هم به عنوان یک پدیده اجتماعی باید در بافت‌های اجتماعی متفاوت تعریف شود. پژوهش‌های اندکی که درباره پدیده آزار زبانی در خیابان، در برخی کشورها انجام شده است، نشان از حضور چنین مسئله‌ای در فرهنگ‌های مختلف دارد، هرچند کمیت و کیفیت آن در هر جامعه متفاوت است. به نظر می‌رسد که پیچیدگی‌های اجتماعی، روانی، فرهنگی و رفتاری ما از عوامل مؤثر در شکل‌گیری و نیز میزان و چگونگی رخداد خیابان‌گفت‌ها در جامعه باشد که به نوبه خود پدیده‌ای درخور توجه و بررسی است.

هرچند تقریباً همه زنان در طول زندگی‌شان مخاطب چنین خطاب‌ها و عباراتی قرار گرفته‌اند ولی این زمینه مطالعاتی در دنیا جدید محسوب می‌شود. چنین پدیده‌ای با وجود فراگیری تاکنون در میان زبان‌شناسان فارسی‌زبان مورد توجه قرار نگرفته است و جای خالی پژوهشی از این دست در

¹ verbal harassment

مباحث جامعه‌شناسی زبان فارسی احساس می‌شود. پژوهش حاضر به بررسی و تعریف آزار زبانی و نوع خاصی از آن در خیابان می‌پردازد، همان چیزی که در فرهنگ ایرانی با نام متلک شناخته می‌شود و در اینجا برای اشاره به این نوع تعامل گفتاری اصطلاح «خیابان‌گفت»^۱ به کار گرفته می‌شود.

با توجه به تعریف ادب^۲ و بی‌ادبی^۳ (۱-۷)، اینکه افراد برای رعایت ادب تلاش دارند تا وجهه^۴ دیگران را مخدوش نکنند و اینکه بی‌ادبی (با تهدید وجهه مخاطب) رفتاری است که اکثریت افراد به نادرستی آن باور دارند و همچنین با توجه به داده‌های گردآوری شده و اینکه برخی افراد با وجود مبادرت به انجام چنین رفتاری از اذعان به آن خودداری می‌ورزند، می‌توان ادعا کرد، خیابان‌گفت نوعی رفتار بی‌ادبانه محسوب می‌شود.

جنسیت^۵، قدرت^۶، غریبه^۷ بودن و حضور در مکان عمومی^۸ را می‌توان از عوامل مؤثر بر خیابان‌گفت برشمرد. خیابان‌گفت‌ها معمولاً بین دو نفر از دو جنسیت مختلف و اغلب برای مردان به عنوان گوینده و زنان به عنوان مخاطب رخ می‌دهند. هرچند در برخی موارد هم افرادی از یک جنسیت از طریق خیابان‌گفت یکدیگر را مخاطب قرار می‌دهند، ولی چنین مسئله‌ای فراگیر نیست. همچنین تأثیر آشکار قدرت در رخداد چنین رفتاری را می‌توان از موارد جابجایی قدرت در میان زنان و مردان و امکان مورد خطاب قرار گرفتن مردان از سوی زنان قدرتمند غریبه و همچنین سکوت مردان عاری از قدرت در مقابل زنان دریافت.

^۱ برابر نهاد پیشنهادی استاد ارجمندم، جناب آقای دکتر یحیی مدرّسی، برای اصطلاح Street Remarks.

^۲ politeness

^۳ impoliteness

^۴ face

^۵ gender

^۶ power

^۷ stranger

^۸ public place

باید گفت محدودیت در برقراری روابط اجتماعی میان مردان و زنان، موجب بروز رفتارهای جایگزینی از این دست است ولی در چند سال اخیر گسترش وسایل ارتباطی از جمله تلفن همراه و اینترنت موجب شده است تا افراد خلأهای ارتباطی خود را به شیوه‌های دیگری پر کنند. آنچه در تالارهای گفتگوی عمومی یا اتاق‌های گفتگوی خصوصی در اینترنت می‌گذرد، با داشتن ویژگی‌هایی چون ناشناسی، معرفی هویتی متفاوت و ضعیف بودن امکان پی‌گیری قضایی، مطلوب بسیاری از کسانی است که به دنبال ایجاد نوعی ارتباط مجازی و سرگرم کننده هستند. افراد، از هر جنسیتی که باشند، در فضای مجازی راحت‌تر ارتباط برقرار می‌کنند و احساسات و مقاصد خود را آسان‌تر بروز می‌دهند. با این حال، متلک‌گویی به دلیل ویژگی‌های منحصربه‌فردی چون رودررویی با مخاطب و امکان ارزیابی احساس او، خلق‌الساعه بودن و نیازمندی به هوش و حاضرجوابی، بی‌نیازی از صرف هزینه و وقت زیاد و نیز عملی بودن آن برای همه‌کس، از هر سن و قشری و در هر مکان عمومی همچنان رونق دارد.

اکثر افراد در مقابل این پرسش که «آیا متلک می‌گویید؟» پاسخ منفی می‌دهند ولی مشاهدات عینی در خیابان چیز دیگری می‌گویند. دیدگاه مخاطبان هم نسبت به این پدیده گاه غیرقابل پیش‌بینی است. اغلب زنان به عنوان اکثریت مخاطب متلک این پدیده را ناپسند می‌شمارند ولی آیا همه ما، همیشه از شنیدن متلک حتی به صورت گفته‌های خوشایند و حاوی تمجید و ستایش در خیابان آزرده می‌شویم؟

پژوهش حاضر پس از مختصر توضیحاتی دربارهٔ ادب، بی‌ادبی، مسألهٔ مزاحمت‌ها و آزارهای زبانی در خیابان و عوامل مؤثر بر آن، با بررسی آماری داده‌های گردآوری شده، به پرسش‌های مطرح شده در ادامه پاسخ می‌گوید.

¹ utterance